

Kroniek Advisering ontwikkelingen maart 2010 - april 2011

1 Inleiding

Eerdere kronieken over advisering in het vreemdelingenrecht beschreven in grove lijnen dat en hoe dit onderwerp in het kader van het algemeen bestuursrechtelijk bewijsrecht moet worden gesitueerd.¹ Deze kroniek, die de periode van maart 2010 tot en met april 2011 beslaat, bouwt daarop voort. Na het signaleren van ontwikkelingen die voor alle vormen van advisering in het vreemdelingenrecht relevant zijn (paragraaf 2) besteden wij aandacht aan achtereenvolgens ambtsberichten (paragraaf 3), medische adviezen (paragraaf 4) en taalanalyses (paragraaf 5). De aandacht zal hierbij voornamelijk uitgaan naar de advisering in asielzaken.

Bij de bespreking van de diverse soorten rapportages zal een onderscheid worden gemaakt tussen de plicht van het bestuur om te controleren of het ingewonnen advies een adequate basis voor het te nemen besluit kan vormen (vergewisplicht in de zin van artikel 3:9 Awb althans 3:2 Awb), de verantwoordelijkheid van de belanghebbende om aan te tonen dat het advies gebrekig is (plicht tot het leveren van tegenbewijs) en de mogelijkheden van de bestuursrechter om meer duidelijkheid over de relevante feiten te krijgen (feitenaanvulling op grond van artikel 8:69, derde lid, Awb). Hierbij zijn wij ons ervan bewust dat de onderzoeksplicht van het bestuursorgaan meestal pas voelbaar wordt als de belanghebbende wijst op informatie die afbreuk doet aan (de onderbouwing van) conclusies van een deskundigenrapport. Daarom bespreken wij in elke paragraaf steeds eerst uitspraken met betrekking tot het door de vreemdeling te leveren tegenbewijs en pas daarna uitspraken met betrekking tot de vergewisplicht van de IND.

2 Algemene ontwikkelingen

2.1 Werkinstructie IND

Op 19 augustus 2010 heeft de IND een nieuwe werkinstructie over kennisvergaring in de asielprocedure (hierna: WI 2010/10) uitgebracht.² Volgens de WI 2010/10 geldt – zakelijk weergegeven – als uitgangspunt dat de IND slechts een gericht deskundigenonderzoek laat verrichten indien het antwoord van de betreffende deskundige van doorslaggevend belang is voor de uitkomst van de asielprocedure. De achtergrond van dit uitgangspunt is duidelijk: de IND wil de kosten voor het inwinnen van adviezen tot een minimum beperken. Als onderwerpen waarover de IND zich kan laten adviseren, noemt de WI 2010/10: de politieke en veiligheidssituatie in een land (algemeen ambtsbericht), de nationale veiligheid van Nederland, de herkomst van een vreemdeling (taalanalyse), de leeftijd van de vreemdeling (DNA-onderzoek), de medische situatie van de vreemdeling (BMA-advies), de echtheid van een door de vreemdeling overgelegd document (documentenonderzoek) en EU-partnerdiensten (Dublin-claim).

2.2 Handleiding vergoeding buitengewone kosten

In de vorige kroniek is uitgebreid aandacht geschonken aan de wijziging van de – door het COA per 1 maart 2009 gewijzigde, en op artikel 17, eerste lid, RVA³ berustende – Handleiding vergoeding buitengewone kosten (hierna: Handleiding).⁴ Tot 1 maart 2009 werden in beginsel alle kosten in verband met contra-expertises door het COA vergoed, ongeacht de precieze aard van de werkzaamheden en de omvang van de kosten, tenzij de vreemdeling vooraf geen toestemming had gevraagd.⁵ Aan deze ruimhartigheid is om budgettaire redenen een eind gekomen. Thans vergoedt het COA slechts de kosten die het zelf

1 Eerdere kronieken over dit onderwerp verschenen in A&MR 2010 (p. 199-205, van L.M. Koenraad & K.M. Zwaan, ve10000792) en in de Nieuwsbrief Asiel- en vluchtelingenrecht, jaargang 2009 (p. 249-259, van L.M. Koenraad), 2008 (p. 78-88, van L.M. Koenraad & N.L. Lambregts-Brouwers) en 2006 (p. 271-277, van L. van Bergen).

2 Deze werkinstructie van de IND is te raadplegen op Migratieweb: ve10001449 of www.ind.nl, zoekterm 2010/10.

3 Regeling verstrekking asielzoekers 2005, ve05000212 (Stcrt. 2005, 24, p. 15).

4 Koenraad & Zwaan 2010, p. 204-205. Voor de tekst van de Handleiding zie NAV 2009, p. 207.

5 Uitgebreid I.A. Valk - In 't Veen, De vergoeding van de kosten van contra-expertises taalanalyse door het COA, JV 2010, p. 302-314.

noodzakelijk acht, en tot een bepaald maximum, onder verwijzing naar jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak met betrekking tot het betwisten van taalanalyses.⁶ Het vereiste dat de vreemdeling vooraf toestemming moet vragen, geldt nog onverkort.⁷ De gewijzigde Handleiding ziet op alle verzoeken die op of na 1 maart 2009 bij het COA worden ingediend, ook als deze verzoeken samenhangen met – en voortbouwen op – verzoeken van een eerdere datum.⁸

De beleidswijziging van het COA wordt omgeven door twijfels. Zo is niet precies duidelijk welke juridische status de Handleiding heeft. Het betreft op schrift gesteld beleid, en derden kunnen er kennis van nemen via raadpleging van tijdschriften.⁹ Maar kan de Handleiding daarmee worden gekwalificeerd als een beleidsregel in de zin van artikel 4:81, eerste lid, Awb?¹⁰ Het gaat hier om iets meer dan een academisch woordspelletje, gezien de sterke binding van een bestuursorgaan aan een beleidsregel in de zojuist bedoelde zin. Artikel 4:84 Awb: 'het bestuursorgaan handelt overeenkomstig de beleidsregel, tenzij dat voor een of meer belanghebbenden gevolgen zou hebben die wegens bijzondere omstandigheden onevenredig zijn in verhouding tot de met de beleidsregel te dienen doelen.' Bij geschreven beleid dat niet onder de reikwijdte van titel 4.3 Awb valt, heeft het bestuursorgaan meer ruimte voor maatwerk.

Volgens de Afdeling bestuursrechtspraak beschikt het COA bij de toepassing van de Handleiding over beoordelingsvrijheid, en mag de bestuursrechter het gebruik van deze vrijheid slechts terughoudend toetsen.¹¹ Het verbaast dan ook niet dat de Afdeling bestuursrechtspraak het in de Handleiding neergelegde beleid op zichzelf niet onredelijk acht, met het argument dat zuinig met publieke middelen moet worden omgesprongen.¹² Daarom is evenmin verwonderlijk dat de Afdeling bestuursrechtspraak specifieke kosten niet snel als noodzakelijk aanmerkt. Concreet voorbeeld: de kosten voor het vervaardigen van een aanvullende bandopname is niet noodzakelijk, omdat de bestuursrechter het op basis hiervan gebaseerde tegenbewijs doorgaans niet zal/mag accepteren.¹³ Ander voorbeeld: de conclusie dat geen bruikbaar dactyloscopisch signalement kon worden vervaardigd, is een feitelijke vaststelling, en de juistheid daarvan kan in de asielpcedure door de rechter met de hem daartoe ter beschikking staande bestuursrechtelijke instrumenten worden gecontroleerd; daarvoor is dus geen contra-expertise vereist, zodat het COA mag menen dat het niet noodzakelijk is om voor het opstellen van zo'n rapport kosten te maken.¹⁴ Derde voorbeeld: het COA mag menen dat de eerste fase van een door Taalstudio op te stellen contra-

expertise – grof gezegd: het bekijken welke deskundige nader onderzoek gaat verrichten – niet noodzakelijk is en dus voor rekening van de vreemdeling komen.¹⁵

Toch stelt de Afdeling bestuursrechtspraak grenzen. Voorbeeld: het COA kan niet staande houden dat kosten voor het laten verrichten van een contra-expertise niet nodig zijn omdat de naam van de betreffende deskundige niet direct bij de COA bekend is.¹⁶ Maar hoe het ook zij, de hier besproken versobering van het door het COA gehanteerde verstrekkingsbeleid lijkt in de ogen van bestuursrechters doorgaans aanvaardbaar te zijn.¹⁷ De tijd zal leren of deze welwillende benadering van de Handleiding in alle gevallen houdbaar is. Wij kunnen ons nog steeds goed voorstellen dat het recht op effectieve rechtsbescherming in een individuele situatie te zeer wordt beperkt door het beknibbelen op vergoedingen voor het laten verrichten van contra-expertises.¹⁸ Als een geringe draagkracht van een vreemdeling samenvalt met de conclusie dat een beroepsprocedure zonder contra-expertise niet is te winnen, kan een rigide houding van het COA op gespannen voet met artikel 13 EVRM komen.¹⁹

3 Ambtsberichten

3.1 Algemeen

Volgens vaste jurisprudentie wordt een ambtsbericht van de minister van Buitenlandse zaken (hierna kortweg: ambtsbericht) – zowel algemene als individuele ambtsberichten – aangemerkt als een deskundigenadvies.²⁰

3.2 Tegenbewijs van de belanghebbende

Wanneer geeft materiaal zoveel reden tot twijfel aan de juistheid van het ambtsbericht dat de IND de conclusies van dit rapport niet zonder meer aan zijn besluit ten grondslag mag leggen? Kortom: wanneer treft tegenbewijs doel? Bij de beantwoording van deze vraag geldt – onverminderd – als uitgangspunt dat het ambtsbericht moet worden aangemerkt als een deskundigenbericht, ook indien het zeer summier is gemotiveerd.²¹ Daarom is het in ieder geval niet voldoende om te volstaan met een ongemotiveerde ontkenning van de in het ambtsbericht gepresenteerde feiten.²² Ook het verwijzen naar algemene documenten, zonder te duiden op concrete passages, wordt vaak als onvoldoende aangemerkt.²³ In dit kader verdient opmerking dat men het leveren van tegenbewijs niet mag verwaren met het trekken van een andere conclusie uit een ambtsbericht dan de IND heeft gedaan.²⁴

6 Zie ook hierna, par. 5.

7 Zie in dit verband bv. ABRvS 22 maart 2010, JV 2010/184, ve10000490: de ABRvS ziet in dit geval geen reden om het niet vooraf vragen van toestemming verschoonbaar te achten.

8 Uitdrukkelijk ABRvS 18 augustus 2010, JV 2010/382, ve10001318.

9 Bv. NAV 2009, p. 207.

10 Jo. art. 1:3, vierde lid, Awb.

11 Uitdrukkelijk bv. ABRvS 19 maart 2010, JV 2010/165, ve10000453.

12 Uitdrukkelijk ABRvS 16 augustus 2010, JV 2010/379, ve10001222. In gelijke zin o.m. Rb. Den Bosch 28 januari 2010, AWB 09/23359, ve10000243, LJN BL2274, en Rb. Haarlem 1 februari 2010, AWB 09/15057, ve10000309, LJN BL5559. Anders – en kritischer – Rb. Assen 16 februari 2010, AWB 09/36226.

13 ABRvS 12 november 2010, ve10002020, LJN BO4893; met vernietiging van Rb. Amsterdam 9 maart 2010, AWB 09/17098. Vgl. ook ABRvS 19 augustus 2010, JV 2010/384, ve10001311; ABRvS 26 juli 2010, JV 2010/359, ve10001164.

14 ABRvS 22 december 2010, JV 2011/80, ve10002353; met vernietiging van Rb. Assen 20 mei 2010, AWB 09/44161.

15 ABRvS 18 augustus 2010, nr. 20100350/1/v1, LJN BN5481.

16 ABRvS 2 september 2010, nr. 200904984/1/v1, ve10001469 LJN BN6679.

17 In deze richting ook Valk - In 't Veen 2010, p. 314.

18 Nog steeds: zie ook Koenraad & Zwaan 2010, p. 205.

19 En art. 39 Procedurelijn, ve06001289 en art. 47 EU Grondrechtenhandvest, ve10001178.

20 Nader Koenraad en Lambregts-Brouwers 2008, p. 81.

21 Uitdrukkelijk ABRvS 12 juli 2010, JV 2010/324, ve10001064.

22 Uitdrukkelijk ABRvS 29 september 2010, JV 2010/460, ve10001846. Vgl. ook bv. ABRvS 25 januari 2011, nr. 201009155/1/v2, ve11000272, LJN BP2540. Vgl. verder bv. Rb. Groningen 10 juni 2010, AWB 07/47362, ve10001742, LJN BN9923.

23 Bv. Rb. Amsterdam 10 december 2010, AWB 10/40277. Vgl. ook bv. Rb. Utrecht 6 oktober 2010, AWB 09/43435 BEPTDN, ve10001833, LJN BO0370.

24 Vgl. bv. ABRvS 9 april 2010, JV 2010/240, ve10002147; ABRvS 26 april 2010, JV 2010/244, ve10001166; ABRvS 9 juni 2010, JV 2010/303, ve10000909.

Raadpleging van jurisprudentie van de Afdeling bestuursrechtspraak leert dat het aangedragen tegenbewijs doorgaans geen doel treft. Twee voorbeelden ter illustratie.

Afdeling bestuursrechtspraak 9 maart 2011, nr. 201008736/1 v2, LJN BP7479, rechtsoverweging 2.1.5: 'Het door de vreemdeling overgelegde HRW bericht behelst de resultaten van een voorlopig onderzoek dat deze organisatie aan de hand van een aantal door Wikileaks gepubliceerde documenten heeft verricht naar twee incidenten die hebben plaatsgevonden in augustus 2008 en mei 2009. Volgens dat onderzoek hebben de Verenigde Staten voor die incidenten een lager aantal burger-slachtoffers gemeld dan uit de onderzochte documenten naar voren komt. Gelet op het summiere en voorlopige karakter van dit op twee incidenten betrekking hebbende onderzoek en in aanmerking genomen dat het ambtsbericht niet slechts is gebaseerd op door de Verenigde Staten verstrekte informatie, maar ook op informatie uit andere bronnen, waaronder de Verenigde Naties, heeft de vreemdeling, anders dan de voorzieningenrechter heeft overwogen, met het overleggen van het HRW bericht geen concrete aanknopingspunten aangevoerd voor twijfel aan de juistheid of volledigheid van het ambtsbericht.' Afdeling bestuursrechtspraak 8 oktober 2010, JV 2010/464, rechtsoverwegingen 2.1.2 en 2.1.3: 'De vreemdeling heeft in beroep op basis van het algemeen ambtsbericht van de minister van Buitenlandse Zaken inzake Irak van mei 2009 en rapporten van internationale organisaties, waaronder het rapport van de *United Nations High Commissioner for Refugees* van april 2009 '*UNHCR eligibility guidelines for assessing the international protection needs of Iraqi asylum seekers*', betoogd dat de Iraakse autoriteiten hem geen effectieve bescherming kunnen bieden. De door de vreemdeling ingeroepen informatie uit voormeld ambtsbericht en voormeld rapport van april 2009 doet er niet aan af dat, zoals de rechtbank heeft overwogen, de vreemdeling vanwege de aan hem gerichte bedreigingen bescherming heeft gezocht bij de Iraakse autoriteiten en dat hem vervolgens ook bescherming is geboden. In dit opzicht verschilt de zaak van de zaak nr. 200909235/1/V2, die tot de door de rechtbank aangehaalde uitspraak van de Afdeling van 12 februari 2010 [JV 2010/132, RK & KZ] heeft geleid.'

Een vreemdeling dient concrete aanknopingspunten voor twijfel aan de juistheid en volledigheid van het ambtsbericht te geven.²⁵ Indien bijvoorbeeld niet duidelijk is op welke bronnen het ambtsbericht zich baseert kan dit reden zijn voor twijfel, aldus de rechtbank.²⁶ Ook wanneer in twee individuele ambtsberichten wordt geoordeeld dat de door de vreemdeling overgelegde documenten geen afschriften van echte documenten betreffen, terwijl dit wel het geval bleek, oordeelt de rechter dat sprake is van concrete redenen voor twijfel aan de juistheid van de individuele ambtsberichten, temeer omdat het asielaas geloofwaardig is geacht.²⁷

3.3 Vergewissen door de IND

Blijken bepaalde uitgangspunten van een ambtsbericht onjuist te zijn, dan valt te betwijfelen of de conclusies van dat rapport houdbaar zijn, zeker indien het asielaas op zichzelf geloof-

waardig wordt geacht.²⁸ Daarnaast kan aanleiding tot twijfel ontstaan als niet duidelijk is op welke bronnen het ambtsbericht zich baseert.²⁹ Ook ouderdom van een ambtsbericht kan afbreuk doen aan de bruikbaarheid van de daarin vervatte conclusies.³⁰ De bruikbaarheid van een oud advies komt natuurlijk nog sterker onder druk te staan als een daar weergegeven opvatting wordt weersproken door de conclusies van een recenter ambtsbericht. Incidenteel oordeelt de bestuursrechter – op basis van de in een ambtsbericht gekozen bewoordingen – dat de opsteller van het betreffende stuk niet onpartijdig en objectief is.³¹ Vanzelfsprekend kan de IND ook in zo'n geval niet volstaan met verwijzing naar het betrokken ambtsbericht.

4 Medische adviezen

4.1 Algemeen

Met behulp van WI 2010/13 wil de IND de asielzoeker in staat te stellen diens relaas zo goed mogelijk te doen, teneinde de behandeling van de aanvraag niet onnodig lang te laten duren.³² Dit vereist niet alleen een persoonlijk gesprek met de asielzoeker, maar ook inzicht in psychische of andere medische problemen van de asielzoeker, en dus het aanbod aan de asielzoeker om een medisch onderzoek te ondergaan.³³ Zie ook artikel 3:109, vijfde lid, Vb, welke bepaling dwingend is geformuleerd en geen uitzondering toelaat. Om deze reden leidt het niet aanbieden van een medisch advies zonder meer tot vernietiging van het bestreden besluit.³⁴

Over psychische problemen gesproken. Per december 2010 heeft het Meldpunt asielzoekers met psychische problemen (MAPP) zijn werkzaamheden gestaakt. Daarmee is helaas een eind gekomen aan een bron waaruit kan worden afgeleid of een asielzoeker in staat was/is om coherente en consistente verklaringen af te leggen. Ook een bron die antwoord kan geven op de vraag of een asielzoeker martelingen heeft ondergaan, is niet langer actief. De, onder verantwoordelijkheid van Amnesty International functionerende, Medische Onderzoeksgroep (MOG) is doende de werkzaamheden op een andere wijze voort te zetten.³⁵ Wij juichen de onderzoeken van instellingen zoals het MAPP en de MOG toe, omdat op deze wijze objectief steunbewijs in het kader van het geloofwaardigheidsoordeel kan worden verzameld.³⁶ Dat dit soort steunbewijs niet per definitie zinloos is, blijkt uit gevallen waarin de bestuursrechter

28 Bv. Rb. Utrecht 6 april 2010, AWB 09/26114: de als vals aangeduide documenten bleken wél echt te zijn.

29 Bv. Rb. Groningen 5 oktober 2010, AWB 08/44825, ve10001741, LJN BN9930; Rb. Zwolle 10 juni 2010, AWB 10/16183.

30 Bv. Rb. Assen 19 maart 2010, AWB 10/7133: het verwijzen naar een algemeen ambtsbericht over Oezbekistan uit 2003 mondde uit in de vernietiging van het bestreden besluit wegens een gebrekkige motivering.

31 Bv. Rb. Groningen 5 oktober 2010, AWB 08/44825, LJN BN9930.

32 WI 2010/13, ve10002045, Werkinstructie behandeling van medisch advieszaken, te raadplegen op www.ind.nl, zoekterm 2010/13.

33 Vgl. WI 2010/13, ve10002045, p. 1-2.

34 ABRvS 10 februari 2011, JV 2011/155, ve11000407.

35 De Vreemdelingencirculaire C 14/3.5.1 e.v., ve11000400 geeft ook aan dat indien de asielzoeker de gestelde medische aspecten heeft gestaafd met een rapportage van de MOG, de inhoud van deze rapportage wordt meegenomen bij de beoordeling van de geloofwaardigheid van het asielaas. Dit geldt op grond van de Vc alleen voor de MOG. Vgl. ook EHRM 9 maart 2010, JV 2010/147 m.nt. T.P. Spijkerboer, ve10000372 (*R.C. t. Zweden*).

36 Zie bv. Rb. Haarlem 13 april 2010, JV 2010/259, ve10000695. Vgl. ook Rb. Den Bosch 15 oktober 2010, AWB 09/11371; Rb. Assen 26 maart 2010, AWB 10/8545.

25 Zie o.a. Rb. Groningen 10 juni 2010, AWB 07/47362, ve10001742.

26 Rb. Zwolle 10 juni 2010, AWB 10/16183.

27 Rb. Utrecht 6 april 2010, AWB 09/26114.

een rapport van het MAPP afwacht alvorens op het beroep te beslissen.³⁷

Op 9 maart 2010 oordeelde het EHRM dat voor de overheid een plicht tot onderzoek uit eigen beweging kan ontstaan indien een arts verklaart dat littekens zijn veroorzaakt door marteling, ook als die arts niet is gespecialiseerd in het herkennen van dergelijke littekens.³⁸ Met andere woorden: serieuze twijfel over de oorzaak van verwondingen moet onder omstandigheden *door de overheid* worden weggenomen. Naar aanleiding hiervan betoogt Spijkerboer dat het EHRM de kwestie van bewijslast in asielzaken anders benadert dan de Nederlandse bestuursrechter (lees: de Afdeling bestuursrechtspraak).³⁹ Wij zijn benieuwd of Spijkerboers prikkelende commentaar leidt tot andere en meer genuanceerde overwegingen van de Afdeling bestuursrechtspraak.

Naar het oordeel van de Afdeling bestuursrechtspraak kan in bijzondere omstandigheden een plicht tot het laten verrichten van onderzoek ontstaan alvorens de IND een vreemdeling toevertrouwt aan de verantwoordelijkheid van een andere EU-lidstaat, ook al mag worden aangenomen dat de medische voorzieningen in de betreffende lidstaat vergelijkbaar zijn met die in Nederland. Een concreet voorbeeld van zo'n situatie is te vinden in Afdeling bestuursrechtspraak 30 augustus 2010, JV 2010/400.⁴⁰ De IND wilde een vreemdeling en haar dochter overdragen aan Italië. De dochter is echter verstandelijk en lichamelijk gehandicapt, heeft last van epileptische aanvallen en lijdt aan een combinatie van verschijnselen die kunnen duiden op het zeldzame Cornelia de Lange-syndroom.⁴¹ De behandelend specialist had uitdrukkelijk aangegeven dat adequate medische zorg door een kinderarts en een neuroloog van groot belang is, en dat een persoonlijke medische overdracht plaats moet kunnen vinden. De Afdeling bestuursrechtspraak meende – in navolging van de rechtbank Zwolle⁴², en zonder zitting – dat de IND eerst aan het BMA om advies had moeten vragen alvorens tot overdracht te besluiten.

4.2 Tegenbewijs van de belanghebbende

De Afdeling bestuursrechtspraak kwalificeert adviezen van de BMA consequent als deskundigenrapporten.⁴³ Daarom is voor het zaaien van twijfel over de juistheid van dergelijke adviezen meer nodig dan het plaatsen van kritische kanttekeningen.⁴⁴ Met andere woorden: een asielzoeker moet niet alleen stellen maar, tot op zekere hoogte, ook adstrueren. Dit kan met behulp van schriftelijke informatie die door een terzake deskundige medicus is verstrekt. In dit kader eist de Afdeling bestuursrechtspraak als regel een rapport van 'een eigen onafhankelijke deskundige'.⁴⁵

Onder omstandigheden is een schriftelijke verklaring van de behandelend arts ook voldoende. En overigens kan de vreemdeling vaak niet meer bieden, gezien de kosten voor inschakeling van een 'externe' medicus.⁴⁶ Bedenk hierbij dat dergelijke kosten doorgaans niet worden vergoed door het COA, zoals hiervoor – in paragraaf 2.2 – nader is toegelicht.

4.3 Vergewissen door de IND

De Afdeling bestuursrechtspraak blijft onverkort van oordeel dat de bij het BMA werkzame artsen terzake deskundig, onafhankelijk en onpartijdig zijn, en dat hun adviezen daarom moeten worden gekwalificeerd als deskundigenrapporten.⁴⁷ De onafhankelijkheid van BMA-artsen is echter niet voor iedereen een vaststaand gegeven. Zo bestaan bij de vaste Kamercommissie voor immigratie en asiel twijfels, mede naar aanleiding van uitspraken van BMA-artsen ten overstaan van journalisten.

Deze twijfels – met betrekking zowel de onafhankelijkheid als de deskundigheid – hebben geleid tot Kamervragen, en uiteindelijk tot een brief van de minister voor Immigratie en Asiel van 11 februari 2011.⁴⁸ Daarin is met veel woorden betoogd dat het BMA zijn werk in alle vrijheid zonder enige inmenging van de IND kan verrichten, en dat de BMA-artsen voldoen aan alle eisen die aan een universitair geschoold medicus worden gesteld. In dit verband wijst de minister erop dat de bevindingen van medische 'toezichthouders' – de Inspectie voor de Gezondheidszorg en tuchtrechters – niet duiden op ernstige gebreken in de werkwijze van het BMA.⁴⁹ Wij beschikken niet over materiaal die deze stelling van de minister ontkrachten.

De brief van de minister geeft steun aan het oordeel dat de adviezen van de BMA zijn te kwalificeren als deskundigenrapporten. Dit heeft onder meer tot gevolg dat de rechterlijke toetsing van BMA-adviezen vooral een procedureel karakter heeft. Men leze in dit verband de met grote regelmaat terugkerende overweging dat een advies van het BMA valt te kwalificeren als een aan de staatssecretaris gericht deskundigenadvies ten behoeve van de uitoefening van diens bevoegdheden, dat het advies daartoe het op een onpartijdige, objectieve en inzichtelijke wijze moet zijn opgesteld, en dat de staatssecretaris – indien aan voornoemde eisen is voldaan – bij de beoordeling van een aanvraag van een zodanig advies uitgaan, tenzij concrete aanknopingspunten bestaan voor twijfel aan de juistheid of volledigheid ervan.⁵⁰

Hierbij komt relatief veel gewicht toe aan het antwoord op de vraag of de de toepasselijke protocollen volledig en ook overigens juist zijn gevolgd. Het BMA heeft in oktober 2010 een nieuwe versie van het protocol voor zijn werkwijze vastge-

37 Bv. Rb. Assen 8 oktober 2010, AWB 10/25804, ve10001796, LjN BO0513.

38 EHRM 9 maart 2010, JV 2010/147 m.nt. T.P. Spijkerboer, ve10000372 (*R.C. tegen Zweden*). Zie m.n. r.o. 50.

39 Zie zijn noot onder JV 2010/147 m.nt. T.P. Spijkerboer, ve10000372.

40 Vgl. ook ABRvS 9 juni 2010, JV 2010/289, ve10000866; ABRvS 9 juni 2010, nr. 201000671/1/v2, ve10000838, LjN BM7433.

41 Meer informatie over deze aandoening is te vinden door raadpleging van www.medicinfo.nl/%7Bfbf4a16e-f8a8-433a-a08f-067cc841e11c%7D.

42 25 februari 2010, nr. 09/41797.

43 Zie ook hierna, par. 4.3.

44 Vgl. bv. ABRvS 19 november 2009, LjN BK5984 (r.o. 2.4.3); ABRvS 4 november 2009, nr. 200808843/1/v2, ve09001587, LjN BK3317, (r.o. 2.2.4). Vgl. ook bv. Rb. Den Haag 18 november 2009, JV 2010/19, ve09001678.

45 ABRvS 9 maart 2011, nr. 201007028/1/v 1, JV 2011/182, ve11000601, LjN BP7500; ABRvS 13 oktober 2010, JV 2010/467, ve10001790.

46 In deze zin ook M. Peeters, Medisch advies in reguliere zaken, A&MR 2010, p. 333-341: 337, ve10001566.

47 Bv. In ABRvS 15 maart 2010, JV 2010/212, ve10000590 (r.o. 2.7). Zie verder ABRvS 23 september 2009, LjN BK0698 (r.o. 2.5.3.2); ABRvS 3 augustus 2009, JV 2009/380 m.nt. M.A.G. Reurs, ve09001126 (r.o. 2.1.2). Zie voorts art. 42 lid 4 Vw, Vc B14/2.4.3, Vc C11/3.4; Vc C14/6.1, ve11000400.

48 TK 2010-2011, 19 637, nr. 1398, ve11000523.

49 Nader over de werkwijze van het BMA Peeters 2010, ve10001566. Zie ook het nieuwe WBV 2010/20, ve10002340 (Wijzing B1, B6, B8, B9, B10, B11, B12, B16, B20, C14 plus model m-39 a vervalt).

50 Bv. ABRvS 8 juni 2010, JV 2010/287, ve10000840, r.o. 2.2.2; ABRvS 10 maart 2010, JV 2010/239, ve10000705, r.o. 2.2.3; in beide gevallen met verwijzing naar ABRvS 25 juli 2006, JV 2006/351, ve06001016. Nader L.M. Koenraad, Deskundig rechtspreken, JBplus 2007, p. 202-223: 208. Koenraad plaatst deze uitspraken in een bredere bewijsrechtelijke context.

steld.⁵¹ Bij dit protocol hoort een bijlage, die een toelichting geeft op achtereenvolgens: (tuchtrechtelijke) zorgvuldigheidseisen aan een medisch advies;

- de betekenis van het vreemdelingenbeleid voor BMA;
- de reikwijdte van de medische landeninformatie over verschillende aspecten;
- de reikwijdte van het criterium medische noodsituatie op de korte termijn;
- de reikwijdte van het reisadvies;
- de bezorgdheid van behandelaars.

Het vorenstaande betekent uiteraard niet dat de IND te allen tijde kan volstaan met een procedurele blik op het BMA-advies. Ook deze rapporten kunnen hun bewijskracht na verloop van tijd geheel of gedeeltelijk verliezen. In dit kader wijzen wij op rechtsoverweging 2.4.2 van Afdeling bestuursrechtspraak 22 februari 2011, LJN BP5930 (over vraag of van de vreemdeling kan worden verlangde de beslissing op een aanvraag om verstrekking van een mvv in het land van herkomst af te wachten):

‘In het BMA-advies wordt opgemerkt dat wordt geadviseerd geen beslissingen te nemen op een medisch advies dat ouder is dan zes maanden. Ten tijde van de uitspraak van de rechtbank was het advies bijna 20 maanden oud. De rechtbank heeft derhalve ten onrechte in het BMA advies aanleiding gezien om de rechtsgevolgen van de bij haar bestreden besluiten in stand te laten.’

Opvallend is dat de Afdeling bestuursrechtspraak bij het bepalen van de leeftijd van een BMA-advies in dit geval geen *ex tunc*-benadering hanteert (in dat geval zou zij hebben gezien hoe oud het advies was toen het bestreden besluit werd genomen) maar kiest voor een *ex nunc*-benadering (door de datum van de rechterlijke uitspraak als uitgangspunt te nemen), terwijl het hier niet om een asielzaak gaat. Signaleer in dit verband dat artikel 83 Vw 2000 is geplaatst in hoofdstuk 7, afdeling 3 (asiel). Overigens verliest een oud BMA-advies niet zonder meer betekenis door het beschikbaar komen van een nieuw medisch rapport. Voorbeeld: antwoorden op vragen wegens medische informatie die door de vreemdeling is overgelegd, kunnen besloten liggen in een nieuw BMA-advies naar aanleiding van die informatie, maar ook in oudere rapporten van het BMA.⁵² Kort en goed: de bestuursrechter die nieuwe medische informatie ontvangt, moet zowel de nieuwe informatie als de reeds beschikbare BMA-rapporten kritisch lezen voordat hij zich tot de IND wendt met een verzoek om een reactie.

Onlangs heeft de Afdeling bestuursrechtspraak nog eens benadrukt dat de IND medische adviezen niet alleen deugdelijk, maar ook tijdig op bruikbaarheid behoort te controleren. Zie rechtsoverweging 2.1.1 van Afdeling bestuursrechtspraak 22 februari 2011, JV 2011/158:

‘Zoals de Afdeling eerder heeft overwogen (uitspraak van 1 december 2010 in zaak nr. 201002688/1/V3; www.raadvanstate.nl [JV 2011/72, RK & KZ]), dient de minister zich reeds bij de beoordeling of artikel 64 van de Vw 2000 op een vreemdeling

van toepassing is, ervan te vergewissen dat het mogelijk is dat bij de daadwerkelijke verwijdering van de desbetreffende vreemdeling aan de door het BMA aan de uitzetting verbonden voorwaarden wordt voldaan en dat niet kan uitstellen tot het moment waarop daadwerkelijk tot verwijdering wordt overgegaan. Voorts volgt uit deze uitspraak dat, indien de minister in het onderliggende besluit inzichtelijk heeft gemaakt met welke concreet bij naam genoemde behandelaars dan wel instellingen vóór uitzetting van de desbetreffende vreemdeling contact zal worden opgenomen teneinde aan de door het BMA gestelde voorwaarde van fysieke overdracht te voldoen en de minister in dat besluit tevens heeft toegezegd dat die vreemdeling niet zal worden uitgezet ingeval de fysieke overdracht niet kan worden geregeld, hij aan vorenbedoelde vergewisplicht heeft voldaan. Deze vergewisplicht strekt evenwel niet zover dat de fysieke overdracht reeds ten tijde van de totstandkoming van dat besluit, voor zover dit feitelijk al mogelijk zou zijn geweest, geregeld en gegarandeerd dient te zijn.’

5 Taalanalyse

5.1 Algemene opmerkingen

In 2010 zijn publicaties verschenen van Cambier-Langeveld, Verrips en Zwaan over de werkwijze van het BLT, en de plaats van taalanalyses in procedures over asielaanvragen.⁵³

Als de IND twijfelt over het land of gebied van herkomst van de asielzoeker en in sommige gevallen over diens etniciteit, kan hij een taalanalyse door het BLT laten uitvoeren. Het BLT kan echter geen uitspraken doen over de nationaliteit. De resultaten van de taalanalyse worden door de IND betrokken bij de beoordeling van de geloofwaardigheid van het asielrelaas.⁵⁴ Aldus vormt de taalanalyse (ook) een onderdeel van de feitenwaardering, ter beantwoording van de vraag of het asielrelaas geloofwaardig is.⁵⁵ Het is goed om dit in het oog te houden bij de waardering van een taalanalyse in het kader van de beoordeling van een beroep en de toetsing van een besluit.

5.2 Tegenbewijs van de belanghebbende

De bewijskracht van een taalanalyse kan ook door andere middelen dan een contra-expertise ter discussie worden gesteld.⁵⁶ Dit betekent dat de IND de bruikbaarheid van een taalanalyse onder omstandigheden ook moet controleren.⁵⁷ Niet elk document noodzaakt tot een nader onderzoek, ook niet als dat document is voorzien van een conclusie die niet strookt met de

51 Dit protocol is te raadplegen op www.ind.nl, zoekterm BMA-protocol.

52 ABRvS 12 november 2010, JV 2011/14, ve10002080.

53 Karin Zwaan, Pieter Muysken and Maaike Verrips (eds.), *Language and origin. The role of language in European asylum procedures: Linguistic and legal perspectives*, Nijmegen: WLP 2010; de bijdragen van T. Cambier-Langeveld (*The validity of language analysis in the Netherlands*; p. 21-33); Tim McNamara, Maaike Verrips and Carolien van den Hazelkamp (*Language testing, validity and LADO*) en K. Zwaan (*Dutch Court decisions and language analysis for the determination of origin*; p. 215-223). Vgl. ook T. Cambier-Langeveld, *De rol van taalkundigen en moedertaalsprekers bij herkomstbepaling op basis van spraak*, A&MR 2010, p. 392-397, ve10001923 en M. Verrips, *Betrouwbare taalanalyse: een contra-expertise*, A&MR 2011, p. 24-27, ve11000492 Vgl. verder de noot van K.M. Zwaan onder ABRvS 16 april 2010, JV 2010/241, ve10000646.

54 Vgl. bv. ABRvS 5 oktober 2010, JV 2010/450, ve10001750: ‘Gelet hierop heeft de minister zich in redelijkheid op het standpunt kunnen stellen dat de vreemdeling eenduidig niet is te herleiden tot de spraakgemeenschap binnen Zuid-Somalië.’ Vgl. ook ABRvS 15 juni 2010, LJN BM8438, ve10000908.

55 Vgl. bv. ABRvS 7 september 2010, LJN BN7156.

56 Uitgebreid L.M. Koenraad, *Deskundig tegenspreken*, JBplus 2009, p. 220-244.

57 Uitdrukkelijk ABRvS 15 juni 2010, JV 2010/306, ve10000910.

slotsom van het BLT. Zie in dit kader bijvoorbeeld ABRvS 31 mei 2010, JV 2010/282, rechtsoverweging 2.1.2:

‘De taalanalyse ziet specifiek op de taalsituatie in het gebied Mosul-Mahalabiya, het gebied waar de vreemdeling, naar hij stelt, het grootste deel van zijn leven heeft gewoond. Het ambtsbericht bevat algemene observaties over de taalsituatie in het gehele midden en zuiden van Irak, zonder daarbij in te gaan op de situatie op plaatselijk niveau. De rechtbank heeft niet onderkend dat gelet daarop de uitkomst van de taalanalyse niet zonder meer met de conclusies van het ambtsbericht te vergelijken is en daarmee niet in tegenspraak is. Zij heeft dan ook ten onrechte overwogen dat in zoverre sprake is van een motiveringsgebrek.’

Na lezing van de zojuist aangehaalde overweging kan het niet verbazen dat de Afdeling bestuursrechtspraak aan contra-expertises bepaalde eisen stelt. Deze, in diverse uitspraken van de Afdeling bestuursrechtspraak omschreven, eisen zijn onlangs overzichtelijk gerangschikt door Van der Valk - In 't Veen.⁵⁸ De eisen aan een contra-expertise in vogelvlucht. Een contra-expertise moet:

- uitsluitend zijn gebaseerd te zijn op de bandopname van de IND;⁵⁹
- op zorgvuldige wijze, met de nodige waarborgen omkleed, door een niet-anonieme deskundige worden verricht;⁶⁰
- tijdens de besluitvormingsfase worden ingediend of aangekondigd.⁶¹

Overigens vormen de eisen aan een contra-expertise (van Taalstudio) niet de belangrijkste beperkingen die asielzoekers bij het betwisten van een BLT-taalanalyse ondervinden. Zij worden vooral beperkt door de kosten voor het laten opstellen van een contra-expertise, aangezien het COA deze kosten in beginsel niet (langer) vergoedt; zie hiervoor, paragraaf 2.2.

Soms doet de contra-expertise van Taalstudio voldoende afbreuk aan de bewijskracht van de taalanalyse, dat het op die analyse gebaseerd besluit geen stand kan houden. Zie bijvoorbeeld Afdeling bestuursrechtspraak 22 juni 2010, JV 2010/312, rechtsoverweging 2.1.4:

‘In dit geval heeft de uitkomst van de contra-expertise de door de vreemdeling gestelde herkomst bevestigd, welke uitkomst aan die van de taalanalyse tegengesteld is. Verder hebben het BLT en Ndayiragije zich in voormelde reacties van 13 november 2007 en 4 februari 2008 over en weer gemotiveerd op het standpunt gesteld dat zij de uitkomst van de taalanalyse onderscheidenlijk de contra-expertise handhaven. Voor zover voormelde reactie van 19 maart 2008 niet slechts een verwijzing naar de taalanalyse inhoudt, heeft het BLT volstaan met een algemene beschouwing over het Swahili dat volgens hem in Burundi wordt gesproken, zonder een op de vreemdeling toegespitste argumentatie te geven, zodat deze reeds daarom niet kan afdoen aan hetgeen Ndayiragije in de contra-expertise en de reactie van 4 februari 2008 heeft uiteengezet.’

Maar vaker treft de contra-expertise geen doel.⁶²

5.3 Vergewissen door de IND

Kwijt de IND zich niet naar behoren van zijn vergewisplicht, dan komt het door hem genomen besluit in strijd met het zorgvuldigheids- en motiveringsbeginsel zoals geformuleerd in respectievelijk artikel 3:2 en 3:46 Awb. Bij dit alles past natuurlijk wel de belangrijke kanttekening dat de asielzoeker niet door slechts het plaatsens van kritische kanttekeningen kan bewerkstelligen dat een nieuwe taalanalyse moet worden uitgevoerd, en al helemaal niet dat de IND behoort af te wijken van een door het BLT getrokken conclusies.⁶³ Maar hoe dit ook zij, het blijft merkwaardig dat de Afdeling bestuursrechtspraak zo expliciet blijft benadrukken dat de taalanalyse valt te beschouwen als een tegemoetkoming aan de vreemdeling.⁶⁴

Verder kan een ‘vergewisprobleem’ ontstaan als de asielzoeker het onderzoek van het BLT frustreert, door te weigeren om te spreken in de taal die hij als moedertaal heeft aangeduid. Zo'n probleem komt voor rekening en risico van de asielzoeker.⁶⁵

Soms schakelt de IND een andere deskundige dan het BLT in, namelijk het Zweedse taalanalysebureau Skandinavisk Språkanaly AB (hierna: SPRAKAB⁶⁶). De Afdeling bestuursrechtspraak kwalificeert ook de rapporten van deze instelling als deskundigenadviezen, zoals blijkt uit rechtsoverweging 2.2.3 van haar uitspraak van 8 juni 2010, nr. 200900382/1/v1, LJN BM7413. De Afdeling oordeelt dat uit de verstrekte informatie kan worden opgemaakt dat de werkwijze van SPRAKAB overeenkomt met die van het BLT, zoals weergegeven in de uitspraak van de Afdeling van 29 maart 2007 in zaak nr. 200607305/1 (JV 2007/230) en die van 16 april 2010 in zaak nr. 200903085/1/V1 (www.raadvanstate.nl) [LJN BM2266, RK & KZ] en dat de taalanalyse aldus tot stand is gekomen door een samenwerking tussen een extern ingeschakelde taalanalist met Swahili als moedertaal, die op zorgvuldige wijze is geselecteerd, en een wetenschappelijk opgeleide en ter zake deskundige linguïst die bij SPRAKAB in dienst is, die het werk van de taalanalist heeft gecontroleerd. In het licht hiervan biedt hetgeen de vreemdeling in dit verband heeft aangevoerd geen aanknopingspunten voor het oordeel dat de minister zijn vergewisplicht heeft geschonden. De rechtbank heeft daarom ten onrechte grond gevonden om te betwijfelen of een taalanalist die is geboren en getogen in Kenia wel de juiste deskundige is voor de onderhavige zaak.⁶⁷

5.4 Aanvullen door de rechtbank

Wat te doen als deskundigen – zoals het BLT in een taalanalyse en Taalstudio in een contra-expertise – elkaar tegenspreken? In dat geval kan de rechtbank zelf een deskundige benoemen, op grond van artikel 8:47 Awb. In het vreemdelingenrecht maakt de bestuursrechter zelden gebruik van deze bevoegdheid.⁶⁸ Voor een geval waarin wel een externe deskundige is benoemd, zie Rb. Amsterdam 24 augustus 2010, LJN BN6364. De taalanalyse (eenduidig Guinee) en de contra-expertise (zeer waarschijnlijk Sierra Leone) spraken elkaar tegen. De door de

58 Van der Valk - In 't Veen 2010, p. 304.

59 Bv. ABRvS 15 november 2010, JV 2011/17; met verwijzing naar ABRvS 16 april 2010, JV 2010/241, ve10000646.

60 Het is onder omstandigheden mogelijk dat de deskundige anoniem blijft, maar wel ‘traceerbaar’, bijvoorbeeld zolang het cv bekend is, zie bijvoorbeeld ABRvS 16 april 2010, JV 2010/241, ve10000646, r.o. 2.5.1.

61 Vgl. ABRvS 24 augustus 2010, JV 2010/385, ve10001309.

62 Bv. ABRvS 22 juni 2010, JV 2010/311, ve10000931; ABRvS 31 mei 2010, JV 2010/281, ve10000802.

63 Bij de intrekking van een verblijfsvergunning is het wellicht wel voldoende om alleen kritische kanttekeningen te plaatsen, vgl. ABRvS 13 februari 2009, RV 2009, 57.

64 Uitdrukkelijk in deze zin bv. ABRvS 12 november 2010, nr. 201003213/1/v1, LJN BO4893, ve10002020; ABRvS 8 juni 2010, nr. 200900382/1/v1, JV 2010/286, ve10000844, LJN BM7413.

65 ABRvS 2 april 2010, JV 2010/199, ve10000535.

66 Wie meer over dit instituut wil weten, kan terecht bij www.sprakab.se

67 Idem ABRvS 8 juni 2010, JV 2010/286, ve10000844.

68 Zie overigens ABRvS 7 juli 2009, JV 2009/350, ve09001113. Hierover Koenraad & Zwaan 2010, p. 201.

rechtbank benoemde deskundige concludeerde dat de vreemdeling met zekerheid afkomstig is uit Sierra Leone. Deze conclusie vormde voor de rechtbank voldoende aanleiding tot gegrondverklaring van het beroep en vernietiging van het bestreden besluit.

6 Conclusie

De jurisprudentie over de rol van adviezen in het vreemdelingenrecht van het afgelopen jaar bestendigt de lijnen die de Afdeling bestuursrechtspraak heeft uitgezet. En steeds weer blijkt dat een aantal bewijsrechtelijke vraagstukken in het vreemdelingen(proces)recht anders worden opgelost dan in het reguliere bestuurs(proces)recht, en dat de houding van de bestuursrechter ten opzichte van adviezen wat tweeslachtig is. Enerzijds kwalificeert de Afdeling bestuursrechtspraak de door de IND ingewonnen adviezen als een tegemoetkoming aan de vreemdeling (en benadrukt dat de bewijslast op de schouders van de vreemdeling rust), maar anderzijds vernietigt zij een bestreden besluit dat berust op een ondeugdelijk bevonden advies (en suggereert aldus dat de bewijslast bij het bestuursorgaan berust). Deze tweeslachtigheid is overigens reeds in eerdere kronieken aan de orde gesteld.⁶⁹

Het is de vraag of het EHRM de door de Afdeling bestuursrechtspraak gekozen benaderingen in alle opzichten aanvaardbaar acht. In dit kader wijzen wij op rechtsoverweging 50 van het in paragraaf 4.1 besproken arrest van 9 maart 2010 (en de bespreking daarvan door Spijkerboer), op onze in paragraaf 2.2 geplaatste kanttekeningen over het nieuwe COA-beleid met betrekking tot vergoeding van kosten voor contra-expertises – en op rechtsoverweging 136 van het op 11 januari 2007 gewezen *Salah Sheekh*-arrest.⁷⁰ Hoeveel mag in het nadeel van de vreemdeling worden uitgelegd?

69 Zie de in nt. 1 genoemde publicaties. Bv. Koenraad & Zwaan 2010, p. 205: '(...) wordt duidelijker dat de procesrechtelijke positie van vreemdelingen benarder is dan die van eisende belanghebbenden in andere bestuursrechtelijke geschillen'.

70 EHRM 11 januari 2007, JV 2007/30 m.nt. B.P. Vermeulen, ve07000049. Nader o.m. Koenraad & Lambregts-Brouwer 2008, p. 80-81.

ADVERTENTIE

Gebbruikersonderzoek MigratieWeb

enquête

In maart 2010 werd MigratieWeb ingrijpend aangepast. Graag maken wij via een **enquête** de balans op hoe de gebruikers MigratieWeb waarderen.

U helpt ons daarmee ook MigratieWeb beter te laten aansluiten bij uw wensen.

Onder de deelnemers worden

5 cadeaubonnen van € 100 verloot.

Deelnemers kunnen zich ook aanmelden voor een gebruikerspanel om samen met ons na te denken over de gewenste ontwikkeling van MigratieWeb, mede o.g.v. de uitkomsten van de enquête.

**KIJK OP MIGRATIEWEB.NL VOOR DE
ENQUÊTE EN MEER INFORMATIE.**

Bij voorbaat dank voor uw medewerking,
De redactie van MigratieWeb

FORUM
INSTITUUT VOOR
MULTICULTURELE
ONTWIKKELING

 MigratieWeb
online kennisdatabank migratierecht